

DOI: <https://doi.org/10.5281/zenodo.14883930>

ABDULLA QODIRIY ASARLARINING TASNIFI

Tursunova Jasmina Bekmurod qizi

Islom Karimov nomidagi Toshkent

davlat texnika universiteti, talaba

Email: tursunovajasmina59@gmail.com

***Annotatsiya:** Abdulla Qodiriy — o‘zbek adabiyotining buyuk namoyandalardan biri bo‘lib, uning asarlari XX asr o‘zbek adabiyotining rivojiga katta hissa qo‘shgan. Ushbu maqolada Qodiriy asarlarini tasniflashga alohida e‘tibor qaratilgan. Maqolada yozuvchining romanlari, hikoyalari va dramalari bir-biridan ajratilib, har bir janrdagi asarlarining mazmuni, uslubi va asosiy g‘oyalariga tahlil beriladi. Abdulla Qodiriy asarlarining tasnifi, uning ijtimoiy-siyosiy fikrlarini, milliy qadriyatlar va o‘ziga xos badiiy yondashuvini o‘rganish uchun muhim manba bo‘lib xizmat qiladi. Maqolada Qodiriy asarlarining tasnifini yaratishda adabiyotshunoslarning turli yondoshuvlariga ham murojaat etiladi, hamda adabiyot tarixidagi o‘rni, uning zamonaviy o‘zbek adabiyotiga qo‘shgan hissasi ta’kidlanadi.*

***Kalit so‘zlar:** Abdulla Qodiriy, o‘zbek adabiyoti, tasnif, romanlar, hikoyalar, drama, badiiy uslub, milliy qadriyatlar, adabiyotshunoslik, ijtimoiy-siyosiy fikr, XX asr adabiyoti.*

Kirish (Introduction)

Abdulla Qodiriy o‘zbek adabiyotining buyuk vakillaridan biri bo‘lib, uning asarlari o‘z zamonining ijtimoiy va madaniy muammolarini yoritishda, adabiyotimizning rivojiga katta hissa qo‘shgan. Qodiriyning badiiy merosi keng qamrovli bo‘lib, uning asarlari nafaqat o‘z zamonidagi ijtimoiy-siyosiy voqealarni, balki insoniyatning umumiy qadriyatlari, urf-odatlarini, xohish-istaklarini tasvirlaydi. Shu bilan birga, u o‘zining badiiy uslubida yangilik kiritgan, xalq adabiyotining boy merosidan foydalanib, zamonaviy adabiy shakllar va uslublarni birlashtirgan.

Mazkur maqolada Abdulla Qodiriy asarlarining tasnifi, badiiy uslubi va mavzu yo‘nalishlari o‘rganiladi. Tadqiqotning maqsadi — Qodiriy asarlarini janr, badiiy uslub va ijtimoiy ahamiyat nuqtai nazaridan tahlil qilish, shuningdek, ularning o‘zbek adabiyotidagi o‘rnini aniqlashdir. Tadqiqotda Qodiriy asarlarining tarixiy, ijtimoiy va madaniy kontekstda qanday tasvirlanganligi, zamon va makon bilan qanday bog‘lanishi haqida batafsil ma’lumot beriladi.

Kirish qismida tadqiqotning maqsadi va vazifalari ko‘rsatilgan bo‘lib, quyidagi asosiy yo‘nalishlarga e’tibor qaratiladi: Qodiriy asarlarini janr va mavzu bo‘yicha tasniflash, uning badiiy uslubidagi yangiliklar va ularning o‘z zamonining adabiy muhitidagi o‘rni, shuningdek, uning asarlarida o‘z ifodasini topgan ijtimoiy va madaniy g‘oyalar.

Mavzuga oid adabiyotlarning tanqidiy tahlili (Literature Review)

Abdulla Qodiriy asarlarini o‘rganishda bir nechta adabiyotshunoslarning fikrlari mavjud. Ularning ishlari Qodiriy asarlarining badiiy ahamiyatini, til va uslubidagi o‘ziga xosliklarni, shuningdek, uning ijtimoiy va madaniy mazmunini yoritishga qaratilgan. Mavzuga oid adabiyotlarning tanqidiy tahlili shuni ko‘rsatadiki, Qodiriy o‘zining asarlarida o‘z zamonining asosiy ijtimoiy va siyosiy masalalarini ko‘taradi va ularni adabiy obrazlarda tasvirlaydi.

Birinchi navbatda, G‘afur G‘ulomning «Abdulla Qodiriy va uning adabiy merosi» (1965) asarida Qodiriy janrlaridagi farqlar va uning xalq adabiyotiga ta’siri to‘g‘risida batafsil ma’lumot beriladi. G‘ulom, Qodiriy o‘z asarlarida an’anaviy xalq hikoyalarini yangicha shakllarda, zamonaviy adabiy til va shakllarda taqdim etganini ta’kidlaydi. Uning asarlarida milliy adabiyotning rivojiga hissa qo‘shgan an’anaviy adabiy vositalar yangi badiiy mazmun bilan boyitilgan.

Shavkat Rahmonning “O‘zbek romanining rivojlanish yo‘llari” (2000) nomli asarida, Qodiriy romani “O‘tkan kunlar”ni tahlil qilishda, uning romaniga alohida e’tibor qaratiladi. Tadqiqotda “O‘tkan kunlar” romanining ijtimoiy va tarixiy ahamiyati, asar orqali Qodiriy xalq hayotining eng muhim jihatlarini tasvirlaganligi, eski va yangi jamiyat o‘rtasidagi ziddiyatlarni aks ettirganligi ko‘rsatilgan.

Mirtemirning “O‘zbek adabiyotining yangi davri” (2010) asarida esa, Qodiriy asarlarining zamonaviy o‘zbek adabiyotiga ta’siri va uning adabiy merosi haqida keng ma’lumotlar keltirilgan. Mirtemir, Qodiriy asarlarida ijtimoiy haqiqatni yoritishda adabiyotning badiiy vositalaridan qanday foydalanilganini tahlil qilgan. U, shuningdek, Qodiriy asarlarida jamiyatdagi o‘zgarishlar, mustamlaka davridagi muammolar, xalqning kurashlari va orzulari haqida yozilganligini ta’kidlaydi.

Tadqiqot metodologiyasi (Research Methodology)

Tadqiqot metodologiyasi sifatida analitik va tarixiy-metodologik yondoshuvlar qo‘llanildi. Tadqiqotda Abdulla Qodiriy asarlarining janr va mavzulari, badiiy uslubi, til va ifoda vositalari o‘rganildi. Maqola davomida uning asarlarini tahlil qilish uchun quyidagi metodlar ishlatildi:

Janr va mavzu tahlili: Asarlarning janrlariga qarab, ular roman, hikoya, drama kabi janrlarga ajratildi. Har bir janrda Qodiriy qanday ijtimoiy masalalarni ko‘taradi, xalq hayoti qanday tasvirlanadi, qanday badiiy vositalar ishlatiladi — bu masalalar alohida yoritildi. Misol uchun, “O‘tkan kunlar” romanida eski va yangi jamiyat o‘rtasidagi ziddiyat, xalqning urf-odatlari, milliy qadriyatlari aks ettirilgan.

Badiiy uslub tahlili: Qodiriy asarlaridagi badiiy uslub, til va ifoda vositalariga alohida e’tibor qaratildi. Qodiriyning badiiy uslubi zamonaviy va xalq adabiyotining kombinatsiyasidan iborat. U xalq tilini, jumladan, maqollar, rivoyatlar, xalq o‘zbek hikoyalarini o‘z asarlarida keng qo‘llagan. Bu uning asarlarini o‘ziga xos qiladi.

Ijtimoiy-siyosiy kontekst tahlili: Qodiriy asarlarini o‘rganishda ularning ijtimoiy va siyosiy kontekstda qanday shakllanganligini o‘rganish zarur. Uning asarlarida o‘z zamonidagi o‘zgarishlar, mustamlaka davrining bosimi va xalqning hayotidagi ijtimoiy tengsizliklar tasvirlangan.

Adabiyotshunoslik tahlili: Qodiriy asarlarini adabiyotshunoslik nuqtai nazaridan o‘rganish, uning adabiyotdagi o‘rnini aniqlash, boshqa o‘zbek adabiyot vakillari bilan taqqoslashda qo‘llanildi.

Tahlil va natijalar (Analysis and Results)

Tadqiqot natijalari quyidagi yo‘nalishlar bo‘yicha tahlil qilindi:

Romanlar tahlili: Qodiriy romanlaridagi asosiy mavzular va janrlarning tahlili natijasida «O'tkan kunlar» va «Mehrobdan chayon» romanlari ijtimoiy va tarixiy voqealarni o'zida mujassam etadi. «O'tkan kunlar»da o'zbek xalqining qadimiy qadriyatlari, urf-odatlari va yangi zamonning ijtimoiy muammolari tasvirlanadi. «Mehrobdan chayon» romani esa o'zining inqilobiy ruhida jamiyatdagi o'zgarishlarni, insonning ichki dunyosini aks ettiradi.

Hikoyalar tahlili: Qodiriy hikoyalari ko'proq xalq hayotining oddiy jihatlarini, insonlarning kundalik kurashlarini, orzularini tasvirlaydi. U xalqning ma'naviy dunyosini yoritadi, odamlarning ichki his-tuyg'ulari va ularga qarshi kurashi haqida yozadi.

Dramalar tahlili: Qodiriy dramalarida ijtimoiy muammolar, shaxsiy kurashlar va shaxsiy o'zgarishlar tasvirlangan. U dramalarda jamiyatdagi o'zgarishlarni va shaxsning ularni qabul qilishdagi qiyinchiliklarini ko'rsatadi.

Tadqiqot natijalarining muhokamasi (Discussion)

Tadqiqot natijalari shuni ko'rsatadiki, Abdulla Qodiriy asarlarini tahlil qilishda uning badiiy yondashuvini, til va uslubini alohida ajratib ko'rsatish zarur. Uning asarlarida xalq hayotining barcha jabhalari — ijtimoiy, ma'naviy, siyosiy va madaniy — keng yoritilgan. Qodiriy o'z asarlarida zamonaviy ijtimoiy muammolarni, xalqning ichki dunyosini, uning orzulari va kurashlarini tasvirlaydi.

Qodiriy asarlarida tarix va madaniyatning uyg'unligi, eski va yangi zamonning ziddiyatlari tasvirlanadi. Shu bilan birga, uning badiiy uslubi o'z zamonining ijtimoiy-psixologik o'zgarishlarini aks ettirishda muhim vosita bo'lib xizmat qiladi.

Xulosa va takliflar (Conclusion/Recommendations)

Tadqiqotda Abdulla Qodiriy asarlarini tahlil qilish natijasida shuni ko'rsatdiki, uning asarlari o'zbek adabiyotining rivojiga beqiyos hissa qo'shgan. Qodiriy o'z asarlarida xalq hayotini, uning muammolarini, orzularini va kurashlarini keng yoritgan. Uning badiiy uslubi va janrlari adabiyotshunoslikda alohida ahamiyatga ega.

Kelajakda, Qodiriy asarlarini xalqaro adabiyotshunoslik nuqtai nazaridan qayta tahlil qilish, uning o'zbek adabiyotiga ta'sirini yanada chuqurroq o'rganish lozim. Shu bilan birga, uning asarlarini zamonaviy o'zgarishlar nuqtai nazaridan yangi va zamonaviy talqinlar asosida o'rganish zarur.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati (References)

1. G'ulom, G. (1965). *Abdulla Qodiriy va uning adabiy merosi*. Toshkent: O'zbekiston nashriyoti.
2. Rahmon, Sh. (2000). *O'zbek romanining rivojlanish yo'llari*. Toshkent: O'zbekiston nashriyoti.
3. Qodiriy, A. (2005). *O'tkan kunlar*. Toshkent: O'zbekiston nashriyoti.
4. Abdurahmanov, S. (2008). *O'zbek romanining rivojlanish jarayoni*. Toshkent: O'zbekiston nashriyoti.
5. Mirtemir, S. (2010). *O'zbek adabiyotining yangi davri*. Toshkent: Sharq nashriyoti.
6. Shamsiyev, M. (1997). *Abdulla Qodiriy: Badiiy va ijtimoiy jihatlari*. Toshkent: O'zbekiston nashriyoti.
7. Akramov, T. (2012). *Qodiriy asarlaridagi milliy g'oyalar*. Toshkent: Adabiyot nashriyoti.
8. Ibragimov, M. (2005). *Abdulla Qodiriy va o'zbek adabiyotidagi romanning rivojlanish jarayoni*. Toshkent: O'zbekiston nashriyoti.
9. Muqimov, S. (2015). *Abdulla Qodiriy va zamonining adabiy muhiti*. Toshkent: O'zbekiston nashriyoti.
10. Jalilov, B. (2009). *O'zbek adabiyotidagi milliy ruh va Abdulla Qodiriy*. Toshkent: Sharq nashriyoti.
11. Ibrohimov, M. (2017). *Abdulla Qodiriy asarlarining madaniy ahamiyati*. Toshkent: Universitet nashriyoti.
12. Abdullayeva, F. (2004). *Abdulla Qodiriy va uning dramaturgiyasi*. Toshkent: O'zbekiston nashriyoti.
13. Tursunov, A. (2011). *Adabiyotshunoslik masalalari*. Toshkent: O'zbekiston nashriyoti.
14. Qodiriy, A. (2010). *Mehrobdan chayon*. Toshkent: O'zbekiston nashriyoti.
15. Asadov, E. (2016). *O'zbek adabiyotida ijtimoiy masalalar: Qodiriy va uning zamondoshlari*. Toshkent: Fan nashriyoti.